

Гуцалюк Михайло Васильович –
кандидат юридичних наук, доцент, старший
науковий співробітник

Впровадження сучасних ідентифікаційних документів як необхідний елемент протидії міжнародній організованій злочинності

У статті розглянуті проблеми підробки ідентифікаційних документів та питання протидії міжнародній злочинності.

Ключові слова: ідентифікаційний документ, паспорт, підробка документів, злочинність.

Без використання ідентифікаційних документів різноманітне життя сучасних громадян просто неможливо уявити. Наприклад, паспорт громадянина України посвідчує особу власника та підтверджує його громадянство. Цей документ є дійсним для укладання цивільно-правових угод, здійснення банківських операцій, оформлення доручень іншим особам для представництва перед третьою особою тощо [1].

У повсякденному житті ідентифікаційні документи широко використовуються для доступу в установи та організації або отримання певних соціальних пільг, наприклад, на транспорті. У зв'язку з цим правопорушники не залишають спроб підроблювати відповідні документи різними способами з метою незаконного отримання привілеїв. Наприклад, за повідомленням Київського метрополітену, тільки за I квартал 2009 року було вилучено понад 2,5 тисячі підробних документів, серед яких 1,487 – студентських проїзних, 303 пенсійних посвідчення, 165 посвідчень ветерана праці, 81 посвідчення учасника війни, 73 посвідчення учасника ліквідації аварії на ЧАЕС тощо. На інших видах транспорту в усіх регіонах України також вилучаються тисячі документів, використання яких завдає значних збитків як державі, так і комерційним установам [2].

Особливого значення набуває використання ідентифікаційних документів під час міжнародних подорожей туристів, бізнесменів, учених – адже кожного року глобалізаційні процеси всесвітньої економіки спонукають до активізації та розширення сфер туристичної індустрії, трудову міграцію, а водночас і міжнародну злочинність, зокрема торгівлю наркотиками, нелегальну міграцію і навіть терористів. Саме після подій 11 вересня 2001 року міжнародна спільнота висуває посилені вимоги до систем ідентифікації фізичних осіб та якості ідентифікаційних документів.

Слід зазначити, що злочинність, у тому числі організована, не має кордонів. Навіть за часів СРСР, коли існувала так звана “залізна завіса”, і виїхати за кордон для пересічних громадян було практично неможливо, злочинці, завдяки підкупу посадових осіб по підробних документах виїжджали в інші країни навіть у складі державних делегацій у статусі відповідальних осіб державних установ, а іноді і ЦК ВЛКСМ [3].

Виробництво підробних документів, незважаючи на кримінальне переслідування відповідно до ст. 358 Кримінального кодексу України, стало сьогодні цілою індустрією з мільярдним обігом [4]. Як правило, це необхідний етап вчинення інших злочинів, у тому числі терористичних актів. За повідомленням

Генерального секретаря Інтерполу Рональда Нобле, правопорушники користуються понад 400 тис. викраденими та незаповненими паспортними бланками.

Злочинці, використовуючи послуги “фахівців”, намагаються отримати подрібні документи на різних стадіях вчинення злочинів. Наприклад, у квітні 2009 року на Ямайці терорист, який підробив паспорт та посвідчення працівника аеропорту, зі зброєю в руках потрапив на борт літака Boeing 737 канадської компанії CanJet, де знаходилося 170 пасажирів, та вимагав направити його до Куби. Цього ж місяця за повідомленням ГУБОЗ МВС України в аеропорту “Бориспіль” був затриманий громадянин України, який за подрібними паспортами перебував за кордоном майже п’ять років і при цьому знаходився у міжнародному розшуку. Основним видом діяльності злочинця була організація доставки українських дівчат за подрібними паспортами до Ізраїлю.

Напевне, найбільш масштабним та складним соціальним явищем, що привносить цілу низку негативних проблем і становить загрозу національній безпеці країн, є нелегальна міграція. Кількість нелегальних мігрантів налічує мільйони безправних громадян, а в нашій державі, за деякими оцінками, перевищує 100 тисяч. Сучасна работоргівля, як складова транснаціональної злочинності, вивчається багатьма науковцями з різних країн. І хоча було проведено не один десяток міжнародних зустрічей і прийнято низку програм, протидія цьому явищу є вкрай важким завданням, а його вирішення є особливо актуальним через геополітичне становище нашої держави. Одним з ефективних шляхів боротьби з організованими злочинними угрупованнями, які влаштовують переправлення нелегальних мігрантів, поряд з перекриттям найбільш небезпечних каналів міграції, удосконаленням візової політики, технічних засобів прикордонного контролю тощо, є впровадження нових видів, захищених від підробки документів.

Для протидії використанню викрадених та подрібних паспортів Інтерполом створено відповідну базу даних, яка за лічені секунди надає змогу перевірити документ, проте не всі країни оперативно надають інформацію до даної бази даних та водночас паспортні документи деяких країн досить легко підробити. Зокрема широко використовується вклеювання фотографії іншої людини.

На сьогодні одним з найефективніших засобів унеможливлення підробки документів є використання біометричних даних його власника. У так званих електронних або “біометричних” паспортах в електронному чіпі зберігається інформація про власника документа, його двомірна фотографія, дані про відбитки пальців або рогівки ока. Ця інформація може зчитуватися спеціальними пристроями та надає змогу швидко і надійно ідентифікувати особу власника та оформлювати пасажирів на контрольно-пропускних пунктах.

Стандарти електронного паспорта визначені у документі Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) DOC 9303 [5]. Розробка біометричних технологій для використання їх у проїзних документах проводиться з 1997 року Робочою групою по новим технологіям (NTWG). Після вересневих подій в США було прийнято низку законів щодо посилення безпеки кордонів, зокрема USA Patriot та Акт про укріплення безпеки кордонів та реформу системи видачі в’їзних віз, які передбачають використання відбитків пальців як біометричної характеристики громадян для віз і використання електронних паспортів з біометричними ідентифікаторами для безвізового перетину кордонів.

Біометричні технології широко використовують і американські військові, у тому числі в Іраку. Біометричний “оперативний комплект” допомагає миттєво ідентифікувати затриманих осіб. Інформація передається супутниковим зв’язком до бази даних Пентагону і отримані відповіді надають змогу за відбитками пальців визначити виробника підірваних пристроїв. За останні два роки військові передали

28 тис. подібних запитів та отримали 1722 випадки підтвердження того, що затримані особи мають відношення до виробництва бомб [6].

В Україні використання біометричних технологій ще не набуло такого широкого використання. Але враховуючи ту обставину, що ми маємо кордони з п'ятьма державами-членами Європейського Співтовариства, через які постійно організовуються нелегальні переміщення громадян, а разом з ними й наркотичних речовин, зброї та нетипових для наших природних умов захворювань, уряд і законодавець шукають нових методів протидії цим явищам. Водночас відміна візового режиму з 2005 року зробила Україну привабливим сховищем для кримінальних елементів з багатьох країн, починаючи від СНД і закінчуючи США та Японією. Тільки у 2008 році в Україні зареєстровано 2788 злочинів, вчинених громадянами інших країн. Враховуючи практику розвинутих країн, Верховна Рада України 14 квітня 2009 року прийняла зміни до Закону “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства”, які передбачають збір біометричних даних іноземців при видачі віз усіма консульськими установами та дипломатичними представництвами України, а також прикордонниками при перетині державного кордону зазначеними громадянами. Ця процедура повинна була бути запроваджена з 1 січня 2010 року. Проте у травні Президент України повернув Закон до парламенту зі своїми пропозиціями для повторного розгляду, оскільки набуття ним чинності у схваленій редакції робить вірогідним несанкціонований доступ, зміну чи поширення біометричних даних іноземців та осіб без громадянства, що призведе до порушення прав згаданих осіб та негативно позначиться на міжнародному іміджі України. Це обумовлено тим, що в Україні відсутні законодавчі гарантії захисту персональних даних у зв'язку з їх автоматичною обробкою [7].

Проти збору біометричних даних виступають і правозахисні організації, зокрема Українська Гельсінська Спілка з прав людини, яка направляла відкритого листа до Президента України з цього питання. З цього приводу слід зазначити, що законотворчим громадянам не варто хвилюватися через те, що біометричні дані вже містяться в більшості паспортів європейців, а відповідно до проекту ІКАО до цих стандартів повинні перейти усі 190 держав-членів цієї організації. Про бажання отримати біометричні паспорти на референдумі, що проходив 17 травня 2009 року, висловилися більша частина громадян Швейцарії.

Для наших громадян розбудова відповідної системи разом із впровадженням електронного паспорта дозволить якнайскоріше отримати безвізовий режим для в'їзду в країни Шенгенської зони та США. Для реалізації цього завдання вітчизняним Консорціумом “ЄДАПС” розроблено і презентовано прототип українського електронного паспорта. У першому читанні Верховною Радою України 15 грудня 2006 р. прийнято Закон України “Про національний демографічний реєстр”. Хоча комплексне рішення з приводу регулювання суспільних відносин щодо проблеми захисту персональних даних, отримання, обробки та передачі відповідної інформації можливе за умови розробки та прийняття Інформаційного кодексу, базові напрацювання до якого, зокрема має Науково-дослідний центр правової інформатики Академії правових наук України та такі відомі фахівці інформаційного права як М. Швець, Р. Калюжний, В. Цимбалюк, В. Гавловський та ін.

Узагальнюючи вищевикладене, необхідно зазначити, що впровадження нових, захищених від підробок документів, у тому числі паспортів, сприятиме прискоренню інтеграції України в Європейську спільноту, стане вагомим засобом протидії міжнародній злочинності, стоятиме на захисті прав та свобод громадянина України.

Список використаних джерел

1. *Положення* Про паспорт громадянина України, затверджене Постановою Верховної Ради України від 26 червня 1992 року № 2503-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2503-12>>.
2. *В метро* Києва с начала года изъяли более 2,5 тысяч поддельных проездных. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://korrespondent.net/kyiv/806326>>.
3. *Кислинская Л.* Загранпаспорт для вора в законе, или МИД России и мафия Дальнего Востока // *Известия*. – 1995. – № 183 (24542). – С. 5.
4. *Бирюкова И.* Купить можно даже мнимую беременность // *Вечерние вести*. – 2009. – № 069 (2237). – С. 9; *Лініч Ю.* Землю давали за підробними документами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://gazeta.ua/03.07.2008>>.
5. *ICAO DOC 9303 Machine Readable Travel Documents*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www2.icao.int/en/mrtd>>.
6. *Месмер Э.* Биометрия на службе государству. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://biometric.ru>>.
7. *Президент* повернув до ВР Закон “Про внесення зміни до статті 25 Закону України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.president.gov.ua/news/13724.html> 08.05.2009>.

В статье рассматриваются проблемы подделки идентификационных документов и вопросы противодействия международной преступности.

The problems of falsification of the identification documents and the questions of counteraction to the international crime are examined in the article.

Стаття надійшла до редакції журналу 20 травня 2009 року.

© М.В. Гуцалюк, 2009